

*Романюха М. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу**Дніпровського державного технічного університету*

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ВИКЛИКИ У ВІДТВОРЕННІ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ

Анотація. У статті розглядається англomовний науковий текстовий континуум та його лінгводидактичний потенціал у викладанні практичних перекладознавчих дисциплін. Цей текстовий масив автори членують на кілька підстилів у рамках функціонально-стилістичного підходу: власне науковий, науково-інформаційний, науково-довідковий, науково-популярний, науково-навчальний та науково-технічний. Жанри, які входять до складу кожного з підстилів, мають свої прагматичні, структурні та семантичні особливості. Приміром, між жанрами суто наукового та науково-популярного підстилю є вагома різниця, яка полягає в специфіці адресатно-адресантних відносин: адресат наукового тексту – спеціаліст у своїй сфері, тому подання інформації для такого мотивованого читача має суто інформаційний характер. Тут спостерігається тематична сфокусованість семантики підметів, різноманітні пасивні форми дієслова, складний та різноманітний синтаксис, домінування теперішнього часу та слів з абстрактним значенням, термінів, висока клішованість тексту, відсутність емоційного чи особистісного проявів.

На відміну від суто наукового тексту, науково-популярний покликає транслятувати наукове знання для широкої читацької аудиторії, яку треба зацікавити і якій треба розтлумачувати складні наукові знання. Через це науково-популярний текст, окрім загальних рис наукового стилю, містить додаткові риси: розмовна лексика, пряме звертання, риторичні питання, висока емоційність та оцінні мовні засоби, образність, фразеологізми та їх обігрування, елементи обманутого очікування.

Зважаючи на жанрову специфіку наукових текстів, автори аргументують думку, що підготовка перекладачів має передбачати ґрунтовний розбір жанрових особливостей наукових текстів. У процесі розробки завдань для курсу наукового перекладу варто підбирати завдання з універсальними труднощами наукового перекладу (абстрактна лексика, багатозначність, складні атрибутивні комплекси, терміни) та жанрово специфічними (розмовна лексика, гра слів, образність, елементи інтертекстуальності).

Ключові слова: науковий стиль, жанрове різноманіття наукових текстів, науково-популярні тексти, абстрактна лексика, семантичне стягнення.

Постановка проблеми. Знайомство з науковим текстовим континуумом може стати цікавим та ефективним процесом у становленні майбутнього перекладача. З урізноманітненням цифрових каналів комунікації дедалі більше елементів цього текстового континууму стають доступними для широкої читацької аудиторії. З іншого боку, зростають також і вимоги до підготовки перекладача, рівня його ерудиції та мовної винахідливості. Це ставить перед викладачами відповідальні завдання

з ґрунтовної підготовки до навчальних курсів, зокрема до курсу наукового перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття жанру приваблює дослідників зі сфери дискурсології (Ф.С. Бацевич, О.О. Селіванова та ін.), лінгвістики тексту та функціональної стилістики (Т.В. Матвеева, М.М. Кожина, М.П. Брандес, В.О. Салімовський та ін.), соціо- та прагмалінгвістики (Н.Д. Арутюнова, В.В. Дементьев, Т.В. Шмельова), когнітивної лінгвістики (О.О. Селіванова, А.М. Баранов).

Для завдань цього огляду спираємося на тлумачення жанру в рамках функціональної стилістики як різновиду літературного твору, що має різні призначення й характеризується спрямованістю змісту, своєрідністю форми та будови тексту в композиційно-сюжетному плані, розміром та деякими іншими ознаками [1, с. 91].

З позиції функціональної стилістики науковий текстовий континуум являє собою масив текстів різних жанрів, що різною мірою несуть ознаки наукового функціонального стилю. Іншими словами, науковий стиль утворюється сукупністю жанрів, прийнятих у сфері спілкування, пов'язаних із дослідженнями: «Певна функція (наукова, технічна, публіцистична, ділова, побутова) та специфічні для кожної сфери умови мовленнєвого спілкування породжують певні жанри, тобто порівняно стійкі тематичні, композиційні та стилістичні типи висловлювань» [2, с. 243]. Жанр можна визначити як вид мовленнєвого твору, що кристалізувався в рамках того чи іншого функціонального стилю і характеризується «єдністю конструктивного принципу, своєрідністю композиційної організації матеріалу та використаних стилістичних фігур» [1, с. 156].

До цього різнобарвного наукового текстового континууму прийнято зараховувати традиційні підстилі наукового стилю і жанри як форми існування цих підстилів:

- власне науковий, або академічний (монографія, стаття, наукова доповідь, повідомлення, тези);
- науково-інформативний (реферат, огляд, анотація, резюме);
- науково-довідковий (довідники, словники, каталоги);
- науково-популярний, або науково-публіцистичний (виклад наукових даних для нефакхівців – книги, статті у спеціальних журналах);
- науково-навчальний (підручники, бесіди, лекції);
- науково-технічний (виробничо-професійна сфера використання) [3, с. 67–69; 4, с. 39–40].

Мета статті. Проблематика жанрової диференціації наукових текстів досить широко обговорюється і не втрачає актуальності, але з розширенням каналів наукової комунікації варто дещо уточнити методологію викладання курсів наукового

перекладу. Отже, мета цього огляду – дослідити вплив жанрово-стилістичних аспектів наукових текстів на лінгводидактичні принципи підготовки перекладачів.

Виклад основного матеріалу. Значущість жанрових аспектів тексту загалом не викликає сумнівів у представників різних напрямів філологічних студій. Зокрема, в лінгводидактиці наводять такі переваги жанрового підходу: «Студенти отримують модель або зразок, який показує, яку конкретно лінгвістичну роботу вони мають виконати; студенти вдумливо аналізують структуру тексту певного жанру, його організації, намагаються зрозуміти принципи породження певного типу тексту» [5, с. 83].

Серед перекладознавчих праць зазначимо фундаментальну розробку Л.М. Черноватого «Методика викладання перекладу», де підкреслено, зокрема, значущість аналізу стилістичних елементів тексту на етапі перекладацького аналізу тексту оригіналу. Велика увага приділяється (серед інших дій) розв'язку в студентів таких вмінь:

– уміння розуміти і тлумачити текст оригіналу з урахуванням норм мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови оригіналу (правила, традиції, норми спілкування в мові оригіналу у відповідній сфері; співвідношення предметних та інших знань автора тексту оригіналу та адресата тексту перекладу, наявність та характер імплікатур у тексті оригіналу);

– уміння аналізувати текст оригіналу: розпізнавати типи текстів та мету їх авторів, аналізувати чинники, що впливають на переклад (інтенція автора тексту, обставини створення останнього, адресати; тип інформації, закладеної в тексті оригіналу, їх цільність, жанр, лінгвістичні і структурні особливості тексту оригіналу, соціолінгвістичні та лінгвістичні особливості мови оригіналу у відповідній сфері тощо) [6, с. 130].

Для успішного оволодіння науковим перекладом як фахом дійсно важливо виявляти жанрову специфіку тексту. Натепер із розвитком цифрових каналів поширення інформації наукова інформація стає доступнішою, та, вочевидь, збільшується попит на переклад такої літератури. Зокрема, стає більш відкритою література науково-популярна. Жанрові ознаки власне наукових та науково-популярних текстів були чітко виокремлені І.С. Алексеевою.

Зокрема, підкреслено, що магістральний науковий текст слугує для передачі когнітивної інформації і мовні засоби максимально забезпечують оформлення цієї когнітивної інформації. Серед яскравих рис суто наукового тексту зазначено тематичну сфокусованість семантики підметів, різноманітні способи вираження пасивності щодо формального підмета, домінування теперішнього часу дієслова для об'єктивної подачі інформації, переважання слів з абстрактним значенням, велику кількість термінів, відсутність емоційного чи особистісного начала, клішованість тексту, складні та максимально різноманітні синтаксичні структури, які потребують максимальної концентрації, підвищення навичок та занурення в тему [7, с. 165–173].

Цікаво, як сильно впливає характер адресатно-адресантних відносин на текстову реалізацію наукової інформації. Науково-популярний текст також покликаний транслювати наукове знання, але, на відміну від суто наукового, спрямований на широку читачку аудиторію, а не на професіоналів. Отже, через потребу зацікавлювати, розважати, полегшувати інтерпретацію наукових знань для непрофесійних науковців, науко-

во-популярний текст, окрім зазначених вище рис, збагачується такими мовними засобами:

- спеціальні засоби для зближення читачем: розповідь від першої особи; розмовна і навіть розмовно-просторічна лексика; пряме звертання; риторичні питання;
- емоційно-оцінні засоби;
- цитація фрагментів із ненаукових творів;
- фразеологізми та образні кліше для полегшення сприйняття змісту, деформація фразеологізмів;
- контрастні мовні засоби для створення ефекту обманутого очікування, які слугують інструментом емоційної розрядки при сприйнятті складного матеріалу [7, с. 214–215].

Не викликає сумнівів, що для підготовки творчого перекладача із гнучким мисленням, розвинутою ерудицією, уважного до дрібниць, необхідно ретельно підбирати ілюстративний матеріал з урахуванням жанрових особливостей тексту. З іншого боку, потрібно докласти значних зусиль, аби майбутні фахівці опрацювали спільний для більшості жанрів наукового мовлення мовний матеріал. Звернемо увагу на абстрактний іменник *exposure* та його похідні, який є частотним у більшості згаданих типів тексту. Роблячи самопрезентацію, авторитетний медичний науковий журнал *The Lancet* робить наголос на *відкритості* інформації та її *трансляції* для широкого кола спеціалістів:

Increasing the social impact of science

We recognise that a great research paper is not enough and that it requires development, mobilisation, and exposure.

В одній зі свіжих статей, опублікованих у цьому журналі, зустрічаємо цей іменник в іншому жанрі – в резюме статті, присвяченій аспектам ожиріння в Китаї. Тут цей іменник вжито в іншому значенні – *захворювання у молодому віці*:

The effects of dietary factors and physical inactivity intersect with other individual-level risk factors such as genetic susceptibility, psychosocial factors, obesogens, and in-utero and early-life exposures. In view of the scarcity of research around the individual and collective roles of these upstream and downstream factors, multidisciplinary and transdisciplinary studies are urgently needed to identify systemic approaches that target both the population-level determinants and individual-level risk factors for obesity in China [9].

Однак абстрактна лексика являє собою спільну проблему для більшості жанрів наукового мовлення, адже демонструє високу сполучуваність і значний семантичний об'єм. Приміром, у публікації найвідомішого науково-популярного видання *Scientific American* цей іменник виглядає так само природно, однак так само, як і в суто інформаційному науковому тексті, вимагає вдумливого ставлення до контексту, ретельного дослідження тлумачного словника або підбору оказіонального відповідника (*споглядання проявів расизму*):

“Because exposure to racism as chronic, frequent and can happen at any time you have to be vigilant to protect yourself”, Volpe says over time your body is going to experience this wear and tear that will result in much greater rates of morbidity and early mortality for black folks compared to white people...” [10].

Можна також зазначити таку спільну для багатьох наукових текстів семантико-стилістичну рису, як економія мовних ресурсів, яка проявляється у складних означеннях різної структури, скороченнях, семантичному стягненні за принципом метонімії та ін. Для автора статті компактність стилю викладу

є безумовним надбанням, тоді як для читача, а тим більш перекладача, така риса наукового тексту становить певний виклик. Приміром, опрацювання та відтворення багатокомпонентних субстантивних атрибутивних груп потребує практики, педантичного занурення до змісту статті, а від викладача – ретельної підготовчої роботи з підбору ілюстративного матеріалу:

Using weekly data from the behavioral risk Factor surveillance system survey the mental health impacts on people during this period respondents reported for mental health days during the time when two or more of these events happened in the country [10].

Мовні прояви такої компактності викладу матеріалу зустрічаються в більшості наукових жанрів, але досягають піку в жанрі анотації до наукової статті. У наведеному фрагменті анотації наукової статті наведено щонайменше чотири атрибутивні групи, які вимагають різних граматичних та лексичних відповідників, ретельного опрацювання медичної довідкової літератури та корпусів перекладу за темою: *Between Jan 25, 2017, and Oct 25, 2018, 675 patients were screened, of whom 406 were enrolled and randomly assigned to the metronomic capecitabine group (n=204) or to the standard therapy group (n=202). ... The primary endpoint was failure-free survival, defined as the time from randomisation to disease recurrence (distant metastasis or locoregional recurrence) or death due to any cause, in the intention-to-treat population* [11].

Подекуди в процесі семантичного стягнення в перекладача-початківця може сформуватися прямо протилежне тлумачення змісту, і ця ситуація досить часто спостерігається в разі поверхневого опрацювання тексту оригіналу з боку студентів. Так, наведено фрагмент статті про надто повільний процес вакцинації від COVID-19 у країнах Південної Африки та в Індії і про звернення їх представників до ВООЗ із проханням тимчасово послабити інтелектуальні права на вакцини та надати дозвіл виробляти їх локально. Вочевидь, загальна інтенція керівників держави – рятувати життя громадян і в ситуації пандемії, і щодо інших хвороб. Тому атрибутивна група HIV-supporting drugs має тлумачитися не як ліки для підтримки ВІЛ, а дещо більш розгорнуто: ліки для підтримки ВІЛ-інфікованих:

There has only been one precedent in a similar case to date, when in 2007, following a plea by Rwanda, the Canadian government, after more than a year of negotiations, granted that country a free licence for HIV-supporting drugs [12].

З іншого боку, окрім спільних для наукових текстів перекладацьких проблем, варто приділяти увагу жанровим рисам, притаманним «легшим» науковим жанрам. Приміром, використання образності представляє свого роду шкалу, де найменший об'єм фіксується в наукових текстах когнітивного типу (тут лише подекуди можна зустріти стерті метафори, штампи), а найбільший – у науково-популярному тексті, який рясніє елементами образності, нерідко оригінальними та з розмовного регістру. Добираючи такий ілюстративний матеріал для філологів-початківців, викладач може розробити цілу низку тренувальних вправ, приміром, завдання на пошук розмовного елемента, метафори, порівняння семантико-стилістичних рис двох текстових фрагментів, або задачу трансформації науково-популярного тексту в суто науковий шляхом пошуку і заміни розмовної одиниці на стилістично-нейтральну:

Scientists have found ways to stimulate the brain and spinal cord to restore function to paralyzed muscles and relieve chronic pain. Private companies are also trying to jump on the hype,

claiming their brain stimulation products can improve memory and accelerate skill acquisition. But researchers are still trying to figure out which effects are real and which are a placebo. And since zapping your own brain could pose serious health risks, it may be best, for now, to train your neurons the old-fashioned way [13].

Висновки. Наукова комунікація представлена широким розмаїттям жанрів, їх необхідно розрізняти, оскільки від жанрово-стилістичних аспектів тексту залежатиме стратегія перекладу.

Підготовка перекладачів має передбачати ґрунтовний розбір жанрових особливостей наукових текстів, цей процес має спиратися на попередні фундаментальні знання з порівняльної стилістики та граматики актуальної пари мов.

Під час розроблення завдань для курсу наукового перекладу варто згрупувати завдання, присвячені універсальним проблемам наукового перекладу, та завдання жанрово специфічні.

Під час розроблення в курсі наукового перекладу викладач має спиратися на лінгводидактичні принципи автентичності і сучасності ілюстративного матеріалу, адже в науковому текстовому континуумі є жанри, які більш чутливі до еволюції лексичної системи, більш відкриті до проявів авторського «Я», в чому можуть наблизитися до «легкої» публіцистики.

Література:

1. Кожин А.Н., Крылова О.А., Одинцов В.В. Функциональные типы русской речи. Москва : Высш. шк., 1982. 220 с.
2. Бахтин М.М. Проблемы речевых жанров. Эстетика словесного творчества. Москва : Искусство, 1979. 424 с.
3. Іщенко Н.Г. Жанрова палітра наукової комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Випуск 42. С. 67–69.
4. Яхонтова Т.В. Лінгвістична генологія наукової комунікації : монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 420 с.
5. Корнейко І.В., Петрова О.Б., Попова Н.О. Теорія жанру: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. Харків : «Друкарня Мадрид», 2014. 127 с.
6. Черноватий Л.М. Навчання письмового перекладу: навички та уміння етапу аналізу тексту оригіналу та вправи для їх формування. *Філологічні трактати*. 2012. Том 4. № 1. URL: <https://tractatus.sumdu.edu.ua/Arhiv/2012-1/23.pdf> (дата звернення: 20.05.2021).
7. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика. Санкт-Петербург : Союз, 2001. 288 с.
8. The Lancet. About us. URL: <https://www.thelancet.com/about-us> (дата звернення: 01.06.2021).
9. Pan X.-F., Wang L., Pan A., Epidemiology and determinants of obesity in China. June, 2021. URL: [https://www.thelancet.com/journals/landia/article/PIIS2213-8587\(21\)00045-0/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/landia/article/PIIS2213-8587(21)00045-0/fulltext). [https://doi.org/10.1016/S2213-8587\(21\)00045-0](https://doi.org/10.1016/S2213-8587(21)00045-0) (дата звернення: 20.04.2021).
10. Newson M. News about racial violence. Scientific American. June 8, 2021. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/news-about-racial-violence-harms-black-peoples-mental-health/> (дата звернення: 20.04.2021).
11. Yu-Pei Chen, Xu Liu, Qin Zhou, Kun-Yu Yang, Feng Jin, Xiaodong Zhu, et al. Metronomic capecitabine as adjuvant therapy in locoregionally advanced nasopharyngeal carcinoma: a multicentre, open-label, parallel-group, randomised, controlled, phase 3 trial. Published: June 07, 2021 DOI:[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)01123-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)01123-5) URL: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(21\)01123-5/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(21)01123-5/fulltext) (дата звернення: 20.04.2021).

12. Kleiber M. World awaits for temporary relaxation of intellectual property rights to vaccines against COVID-19. May 6, 2021. URL: <https://www.europeanscientist.com/en/features/world-awaits-for-temporary-relaxation-of-intellectual-property-rights-to-vaccines-against-covid-19/> (дата звернення: 20.05.2021).
13. Tabb M., Gawrylewski A., DelViscio J. Decoded : What are neurons ? *Scientific American*. June 8, 2021. URL: <https://www.scientificamerican.com/video/decoded-what-are-neurons/> (дата звернення: 20.05.2021).
14. Cambridge Dictionary Online. URL: <https://dictionary.cambridge.org> (дата звернення: 10.04.2021).
15. Романоха М.В. Англomовні науково-популярні онлайн-ресурси у викладанні перекладознавчих дисциплін. *Лінгвістика. Лінгвокультурологія : «Картина світу у життєдіяльності людини»* / За ред. акад. НАНВО України, проф. Ю.О. Шепеля. Дніпро : Акцент ПП, 2020. Т. 16. С. 81–93.

Romaniukha M. Genre-specific challenges in translating English scientific texts

Abstract. The article considers the English-language scientific textual continuum and its linguodidactic potential in teaching practical translation disciplines. The authors divide this text array into several substyles relying on the functional-stylistic approach: scientific, scientific-informational, scientific-reference, scientific-popular, scientific-educational and scientific-technical substyles. The genres making each of the substrates have their own pragmatic, structural and semantic features. For instance, there is a significant difference between texts belonging to purely scientific genre and popular science texts,

which lies in the specifics of addresser-addressee relations: the addressee of a scientific text is a specialist in his field, so the presentation of information for such a motivated reader is purely informative. There is a thematic focus on topical semantics, various passive verb forms, complex and diverse syntax, the dominance of the present tense and words with abstract meaning, terminology, large number of clichés, minimal manifestation of the author's emotional or personal self.

In contrast to a purely scientific text, popular science texts are designed to transmit scientific knowledge to a wide readership, which must be interested and which must be explained complex scientific knowledge. Accordingly, popular science text, in addition to the general features of scientific style, contains additional ones: informal vocabulary, direct address to the reader, rhetorical questions, abundant emotional and evaluative language, imagery, phraseology and word play, elements of defeated expectancy.

Given the genre specificity of scientific texts, the authors argue that the training of translators should include a thorough analysis of the genre features of scientific texts. When developing tasks for the course of scientific translation, it is advised to select tasks with universal problems of scientific translation (abstract vocabulary, wide-meaning semantics, complex attributive complexes, terminology) and genre-specific (colloquial vocabulary, play on words, imagery, elements of intertextuality).

Key words: scientific style, genre diversity of scientific texts, popular science texts, abstract vocabulary, semantic compression.